

ธรรมาธิปไตยกับประชาธิปไตย ในบริบทของการเมืองไทย

Dhammacracy and Democracy in Context of Thai Politics

สุพจน์ บุญวิเศษ*
ไพรวลัย ไคนพรม**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวคิดธรรมาธิปไตยในประชาธิปไตยตามวิถีการเมืองไทย และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแนวคิดธรรมาธิปไตยในประชาธิปไตยกับวิถีการเมืองไทย ธรรมาธิปไตยเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลโดยยึดถือธรรมเป็นหลัก ซึ่งไม่ได้เป็นระบอบการปกครอง ธรรมาธิปไตยมีส่วนเสริมให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่างเป็นธรรม และธรรมาธิปไตยมีฐานคิดมาจากหลักคำสอนในศาสนาพุทธ มีความต้องการให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม สังคม และการเมืองไทย

คำสำคัญ: ธรรมาธิปไตย, ประชาธิปไตย, การเมือง, ประเทศไทย

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

** อาจารย์พิเศษ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Abstract

This article aims to present “Dhammacracy” concept in democratic regime that following up Thai politics; and to analyzed relation of “Dhammacracy” concept and Thai politics. The “Dhammacracy” as criteria for individual's decision making by used “Dhamma”, the “Dhammacracy” was not government regime. The “Dhammacracy” takes part to support justice democratic regime. “Dhammacracy” based on Buddha conceptual framework. This concept focuses on congruency of Thai culture, social and politics.

Keywords: Dhammacracy, Democracy, Politics, Thailand

บทนำ

ภายหลังการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ทำให้ประชาชนเป็นฝ่ายที่มีอำนาจสูงสุด จากเดิมที่อำนาจเหล่านี้เป็นของพระมหากษัตริย์ตามระบอบเดิม ระบอบใหม่โดยหลักการแล้วเป็นระบอบที่ปกครองโดยประชาชน ถึงแม้ว่าอำนาจที่แท้จริงยังไม่ได้เปลี่ยนไปอยู่ในมือของประชาชนอย่างแท้จริงก็ตาม แต่ระบอบการปกครองใหม่ที่เรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตย” ก็เป็นที่สิ้นสุดแล้วว่าประเทศเราได้ยอมรับมาเป็นระบอบการปกครองใหม่ โดยยังคงสถาบันกษัตริย์เป็นองค์การหนึ่งในรัฐธรรมนูญเรื่อยมา ระบอบประชาธิปไตยของไทยได้มีการพัฒนาการแบบล้มลุกคลุกคลาน มีการรัฐประหารฉีกรัฐธรรมนูญผ่านการปกครองในระบอบเผด็จการหลากหลายรูปแบบ ถือว่ามีทั้งปัจจัยที่ส่งเสริมพัฒนาการประชาธิปไตย และปัจจัยที่กีดทับ/ อุดร้งประชาธิปไตยด้วยในขณะเดียวกัน

ปรากฏการณ์อันใกล้พอสมควรที่น่าสนใจ และอยู่ในความสนใจของผู้คนจำนวนมากโดยได้สร้างความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลาย เช่น ข้อค้นพบสภาพปัญหาและพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยเกิดจากการบริหารประเทศ

ของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ได้สร้างประเด็นปัญหาใหม่ๆ เพิ่มขึ้น และทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ทำให้ประชาชนในสังคมไทยแบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งไม่เอารัฐบาลทักษิณ อีกฝ่ายยอมรับ เนื่องจากได้ผลประโยชน์ส่วนตัวและศรัทธา โดยเฉพาะปัจจุบันกระบวนการยุติธรรมได้ตัดสินความผิดของอดีตนายกทักษิณในบางคดีแล้ว รวมถึงเหตุการณ์ความรุนแรง พุทธิกรรมที่ปรากฏให้เห็น หากวิเคราะห์และพิจารณาประเด็นปัญหา เชื่อได้ว่าข้อกล่าวหาส่วนใหญ่มีมูลความจริง จึงทำให้กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยชุมนุมเรียกร้องและเคลื่อนไหวทางการเมือง (กรรณิกา รัตนะ, 2552, หน้า 125-161)

อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องเกี่ยวกับการบริหารประเทศภายใต้การนำของรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร ก็ยังไม่ได้ข้อยุติว่าแท้จริงแล้วเป็นอย่างไรกันแน่ แต่ละฝ่ายยังคงมีข้อเสนอของตนเองที่มีทั้งรับฟังได้และรับฟังไม่ได้ ยังคงสร้างความสับสนทางการเมืองเรื่อยมา จนมาสู่เหตุการณ์ที่นำประเทศไปสู่การรัฐประหารเมื่อ พ.ศ. 2549 นำประเทศไปสู่บรรยากาศที่ทหารปกครองประเทศอีกครั้ง ซึ่งก็นำมาซึ่งการถกเถียงกัน ทางสังคมและการเมืองต่อมาอีก โดยไม่มีที่แว่วว่าจะได้ข้อสรุปผลที่เกิดขึ้นคือ การช่วงชิงความหมายของประชาธิปไตยของกลุ่มการเมืองต่างๆ รวมถึงกลุ่มนักวิชาการก็มีการเคลื่อนไหว เช่น กลุ่มคนเสื้อเหลือง กลุ่มคนเสื้อแดง กลุ่มคนเสื้อหลากสี กลุ่มคณะนิติราษฎร์ เป็นต้น “ประชาชน” ก็ไม่ใช่ “อะไร” ที่เป็นหนึ่งเดียว แม้การพูดถึง/ คิดถึงประชาชนนั้น จะพูดด้วยภาษาเดียวกันก็ตาม ทว่าการพูดถึง/ คิดถึงประชาชนเดียวกันนั้นก็ไม่ได้เหมือนกัน เช่น ในปี พ.ศ. 2548 - 2549 สังคมไทยเกิดปรากฏการณ์ที่ประชาชนถูกพูดถึง/ คิดถึงเพื่อกล่าวอ้างความเป็นประชาธิปไตยของหลากหลายภาคส่วนในสังคมไทย คงกล่าวไม่ได้ว่าประชาชนของนายกรัฐมนตรื ประชาชนของนักวิชาการ และประชาชนของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยนั้นถูกพูดถึง/ คิดถึงด้วยตรรกะแบบเดียวกัน เช่นนั้นแล้ว ประชาชนไทยได้ถูกพูดถึง/ คิดถึงอย่างไรบ้าง นั่นเองคือ สิ่งที่มีการศึกษาต้องการทำความเข้าใจผ่านมโนทัศน์ “การแบ่งแยกการรับรู้” ของฌาคส์ รองสิแยร์ โดยที่คำว่า “ประชาธิปไตย” จะเป็นคำที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการสร้างระบบระเบียบการเมืองการปกครองของโลกในปัจจุบัน ประชาธิปไตยได้กลายเป็นมาตรฐานที่รัฐชาติจำนวนมากใช้เป็นข้ออ้างความชอบ

ธรรมเนียมในการปกครองของตน ทว่าหากถามว่า “ประชาธิปไตยคืออะไร” คำตอบที่ได้ คงไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียวเป็นแน่ การถามหา นิยาม ความหมายของประชาธิปไตย จึงมิใช่เรื่องที่ทำได้ง่าย (พิสิษฐกุล แก้วนาม, 2552, หน้า 90-93) นับตั้งแต่ มีการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบเดิมมาสู่ระบอบ ประชาธิปไตย สังคมได้มีวาทกรรมมากมายหลายชุด เช่น วาทกรรมกษัตริย์ นักประชาธิปไตย วาทกรรมประชาธิปไตย วาทกรรมธรรมาธิปไตย เป็นต้น เมื่อมี การนำเสนอแนวคิดธรรมาธิปไตยออกไปสู่สังคม ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์กัน อย่างมากว่าแท้ที่จริงแล้ว ธรรมาธิปไตย คือ อะไรกันแน่ ได้สร้างความสับสนเกิด ขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการนิยามธรรมาธิปไตยให้ชัดเจนว่าเป็น อย่างไร ประเด็นที่ได้สร้างความสับสนประการสำคัญคือ คำว่า “ธรรมาธิปไตย” กับ “ประชาธิปไตย” เนื่องจากก่อนที่จะนำเสนอแนวคิดธรรมาธิปไตย มักจะมีการกล่าวถึงระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันว่าเป็นระบอบการปกครองที่ ไม่ดี มีปัญหาในสังคมการเมือง จึงไม่เป็นที่แปลกนักหากจะมีการตีความว่า ผู้นำเสนอพยายามจะเสนอระบอบการปกครองใหม่ ด้วยความที่การใช้คำว่า “ธรรมาธิปไตย” เองก็มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนไป เพราะลงท้ายด้วยคำว่า “ธิปไตย” เช่นเดียวกับคำว่า “ประชาธิปไตย”

ธรรมาธิปไตยกับประชาธิปไตย

การรัฐประหาร พ.ศ. 2490 เป็นเงื่อนไขภายนอกที่นำไปสู่การจบสิ้น บทบาททางการเมืองของผู้นำทางการเมืองจากคณะราษฎร เปิดทางให้กลุ่มพลังทางการเมืองสองกลุ่มขึ้นมามีบทบาททางการเมืองคือ กลุ่มอนุรักษนิยม - นิยม เจ้า และกลุ่มผู้นำทหารจากคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ซึ่งเป็นนายทหารที่เป็น ผลผลิตจากการศึกษาภายในประเทศ โดยผู้นำทางการเมืองสองกลุ่มนี้ได้เป็นผู้ สร้างวาทกรรมว่าด้วยกษัตริย์นักประชาธิปไตยของรัชกาลที่ 7 ขึ้น ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา (วิภาดา ตาลอ่ำไพ, 2551, หน้า 54-59) นับจากนั้นก็มีการ รัฐประหารอีกหลายครั้งที่เป็นการทำลายระบอบประชาธิปไตยไทยให้หมุนกลับ ไปมาอย่างสับสนวุ่นวาย

ปัจจุบันมีข้อค้นพบจากงานวิจัย พบว่า วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก โดยเรียงลำดับกล่าวคือ ด้านจิตสำนึก ด้านการรับรู้ และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ปัญหาของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชน ได้แก่ ด้านการรับรู้ มีปัญหาการสืบทอดทางการเมืองของนักการเมือง มีการผูกขาดและสืบทอดอำนาจต่อๆ กันมา ส่วนด้านจิตสำนึก มีปัญหาประชาชนระลึกละเลยว่าการขายเสียงเป็นสิ่งผิด แต่ยังมีข่าวการขายเสียงให้ได้ยินอยู่เสมอ และด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาชนเคยให้การแนะนำนักการเมืองช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหา ของประชาชน แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง

ในส่วนของข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ สื่อมวลชนควรมีการนำเสนอข่าวที่เป็นความจริงเพื่อให้ประชาชนได้รับรู้และเข้าถึงสถานการณ์ของบ้านเมืองในปัจจุบัน รองลงมาคือ ควรมีการเผยแพร่ความรู้ทางการเมือง แบบประชาธิปไตยให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น และพรรคการเมืองที่ทำหน้าที่บริหารประเทศ มีคุณธรรม และจริยธรรมเพื่อประชาชน ในชาติมีความอยู่ดีกินดี (สาวิตรี ก้อนอาทร, 2551) ข้อจำกัดของวิถีความเป็นประชาธิปไตยของประชาชน ได้แก่ การที่สังคมบางกลุ่มไม่ยอมรับในฉันทมติของเสียงส่วนมาก อาจนำมาซึ่งคลื่นใต้น้ำที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยกในสังคมได้ และปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้อย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากทุกคนจำเป็นต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงปากท้องและครอบครัว ซึ่งปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้ แก่นำในชุมชนโดยเฉพาะกำนันและผู้ใหญ่บ้านซึ่งมีความใกล้ชิดและมีบทบาทในชุมชนมาก เป็นคนเดิมมาหลายสมัยแล้ว ซึ่งบุคคลดังกล่าวมีบทบาทอย่างมากในการชี้นำสังคมในการตัดสินใจ เช่น การประชุมประชาคมเพื่อคัดเลือกโครงการสำคัญในการขอรับงบประมาณจากเทศบาล (พงศศักดิ์ ทักษิณสุข, 2551, หน้า 47-55)

อย่างไรก็ตาม กลุ่มทางสังคมและการเมืองมีความพยายามที่จะเสนอแนวคิดเพื่อให้ระบอบการปกครองเป็นไปเพื่อตอบสนองให้เกิดสังคมที่เป็นธรรมหรือเกิดความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) อย่างน้อยก็เป็นความยุติธรรม

ในมุมมองของกลุ่มตน แนวคิดที่มีการกล่าวถึงมากเป็นพิเศษคือ “ธรรมาธิปไตย” แต่ก็สร้างความสับสนให้เกิดขึ้นเช่นกัน การให้นิยามหรือการทำความเข้าใจกับแนวคิดธรรมาธิปไตยจึงเป็นสิ่งจำเป็น

1. “ธรรมาธิปไตย” ในฐานะเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ คำอธิบายเกี่ยวกับธรรมาธิปไตยที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคม เช่น คำอธิบายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2549, หน้า 10-13) ที่ว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครอง ส่วนธรรมาธิปไตยเป็นเนื้อในหรือเป็นคุณภาพ และจะพัฒนาประชาธิปไตยให้มีคุณภาพเป็นธรรมาธิปไตย ธรรมาธิปไตยเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบบการปกครองนั้น หากยึดถือตามนิยามนี้ ก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าธรรมาธิปไตยไม่ได้เป็นระบอบการปกครอง เนื่องจากเป็นที่สรุปและยุติได้แล้วว่าประเทศไทยใช้การปกครองระบอบประชาธิปไตย จึงไม่มีความพยายามที่จะสร้างระบอบการปกครองใหม่ไปแข่งขัน ตามที่มีบางคนอาจเข้าใจว่าระบอบธรรมาธิปไตยถือเป็นที่สุดแล้วว่าหลังปฏิวัติ พ.ศ. 2475 เรายึดหลักประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองของประเทศดังที่ผู้เขียนได้เน้นย้ำแต่ยังคงสถาบันกษัตริย์ให้อยู่คู่กับสังคมเช่นเดิม เนื่องจากสังคมไทยผูกพันลึกซึ้งกับสถาบันกษัตริย์โดยถือเป็นสถาบันดั้งเดิมตามจารีตที่สำคัญมากซึ่งถือว่าเป็นกระแสหลักของสังคมไทย

การเสนอให้ประเทศไทยปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมีธรรมาธิปไตยจึงเป็นข้อเสนอ ที่มุ่งที่จะสร้างสังคมให้มีความเป็นธรรมในสังคม โดยให้ประชาชนและผู้ปกครองทุกภาคส่วนได้มีหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่มี “ธรรม” เป็นการชี้นำสังคมให้เดินไปสู่สังคมที่มีความยุติธรรมทางสังคม เนื่องจากมองว่าสังคมเสรีประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่ประเทศไทยรับมาเป็นระบอบการปกครองยังขาดสิ่งเหล่านี้มาก ผลที่เกิดขึ้นคือทำให้สังคมได้ประชาธิปไตยที่ไม่เป็นธรรม ในแง่นี้ธรรมาธิปไตยจึงเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองหรือการตัดสินใจทางการเมืองเป็นหลัก โดยพัฒนาปัญญาของประชาชน ผู้ปกครองให้ก้าวข้ามไปสู่สังคมประชาธิปไตย ในอุดมคติของผู้เสนอแนวคิดนี้ แนวคิดดังกล่าวอาจไปสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตยเชิงเนื้อหา แนวคิดนิติรัฐ และนิติธรรม

ธรรมาธิปไตยเป็นหนึ่งในเกณฑ์การตัดสินใจในทางพุทธศาสนา กล่าวคือ อุตตธาธิปไตย โลกธาธิปไตย และธรรมาธิปไตย ทั้งสามอย่างนี้ จะใช้ในแง่ดี ทั้งหมดก็ได้ ดังเช่น ในพระไตรปิฎกที่แสดงตัวอย่างไว้ให้เห็นว่าอาจจะตัดสินใจ ไม่ทำชั่วหรือทำความดี ด้วยคำนึงถึงสถานะหรือศักดิ์ศรีของตน (อุตตธาธิปไตย) ด้วยคำนึงถึงเสียงกล่าวขานของผู้อื่น (โลกธาธิปไตย) ด้วยคำนึงถึงธรรม (ธรรมาธิปไตย) แต่แน่นอนว่าการตัดสินใจใดๆ ที่ใช้หลักธรรมาธิปไตย ย่อมเป็นข้อที่ดีที่สุด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549, หน้า 13) ดังนั้น ทุกฝ่ายที่นำเสนอ แนวคิดธรรมาธิปไตยต่างยอมรับว่าธรรมาธิปไตย ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในระบบ การปกครองเสรีประชาธิปไตยเท่านั้น หากแต่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกระบบ การปกครอง เนื่องจากธรรมาธิปไตยเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล เท่านั้นเพื่อสร้างระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

การสร้างระบบการเมืองให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จำเป็นต้องยอมรับ ในหลักการของการเปิดกว้างให้ประชาชนในฐานะพลเมือง ของรัฐ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองไปพร้อมกับการสร้างวัฒนธรรม ทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึงประชาชนมีความโน้มเอียงและใส่ใจต่อ ความเป็นไปของชาติบ้านเมือง แต่ที่กล่าวมานี้มิได้หมายความว่าทัศนคติของคน ส่วนใหญ่จำเป็นต้องมีความคิด ความเชื่อ และความเห็นไปในทิศทางที่เหมือนกัน เสียทั้งหมดเพราะความคิดที่แตกต่างถือเป็นการเปิดกว้างให้ประชาชนสามารถใช้ สิทธิเพื่อคิดหรือเลือกแสดงออกบนหลักความเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกันภายใต้ ขอบเขตของกฎหมาย (ชาญชัย จิตรเหล่าอาพร, 2554, หน้า 33) ส่วนเนื้อหาสาระ ของธรรมาธิปไตยได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนของพุทธศาสนา กล่าวคือ อำนาจ ในการปกครอง รูปแบบการปกครอง จริยธรรมการปกครอง หลักธรรมสำหรับ นักปกครองตามหลักพุทธปรัชญา ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมในการปกครองตามแบบ ธรรมาธิปไตย กล่าวคือ ปกครองด้วยความถูกต้อง ความจริง มีศีลธรรม มีความ ยุติธรรมอำนวยความสะดวกและความสงบสุขแก่ผู้อยู่ใต้การปกครอง

นอกจากนั้น ในพระพุทธศาสนามีระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม ดังจะเห็นได้ในรัฐวัชชีของพุกลิจฉวี ซึ่งเป็นระบบการปกครองที่นำไปปรับ ใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม รูปแบบการปกครองจะดีหรือจะตกต่ำต้องขึ้น

อยู่กับผู้ปกครอง ซึ่งตั้งอยู่ในธรรม คือ ปกครองอย่างถูกต้อง ดิงาม ยุติธรรม ปรัชญาการปกครองต้องประกอบด้วยรูปแบบที่ดี เหมือนปรัชญาการปกครองของพระพุทธเจ้านำหลักพระธรรมวินัยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งทำให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปได้อย่างเหมาะสม (พระมหาอุบล จรรย์โม (ดวงเนตร), 2551, หน้า 184-195) จากที่กล่าวมาเป็นข้อเสนอที่หากได้มีการนำหลักธรรมาธิปไตยเป็นส่วนเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลแล้วนำไปสู่สังคมที่มีความยุติธรรมก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ดียิ่ง

2. ภาควิชาปฏิบัติของวาทกรรมว่าด้วยธรรมาธิปไตยในระบอบประชาธิปไตยในที่นี้ผู้เขียนพิจารณาแนวคิดวาทกรรมในฐานะที่เป็น “วาทกรรม” หนึ่งในที่อยู่ในสังคมไทย มีการกล่าวถึงมากมายและมีอิทธิพลต่อแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองของหลากหลายกลุ่มในสังคมไทยในห้วงเวลาที่ผ่านมา เช่น กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ออกมาเคลื่อนไหวหยุดการทำหน้าที่ของรัฐบาลทักษิณได้ในนามของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยนั้นเกิดขึ้นเพราะความไม่ชอบธรรมที่เกิดจากรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร เป็นสาเหตุของปัญหาที่ทำให้ประชาชนที่มีจิตใจรักความเป็นธรรม มีจิตสำนึกทางการเมืองที่เห็นประโยชน์ร่วมของสังคมได้มารวมตัวกันสร้างปฏิบัติการเคลื่อนไหว ขณะเดียวกันปัจจัยที่ส่งผลในการเพิ่มช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของสื่อมวลชนในกลุ่มเคลื่อนไหวในเครือสำนักพิมพ์ผู้จัดการ เอเอสทีวี (ASTV) เป็นตัวอย่างของกลุ่มทางสังคมที่มีการใช้สื่อสารมวลชนที่นำวาทกรรมธรรมาธิปไตยมาใช้ ซึ่งสามารถรับสัญญาณได้ทั้งอินเทอร์เน็ต เคเบิลทีวีและสัญญาณดาวเทียม ทำให้เกิดการตื่นตัวขยายผลได้เร็ว ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการชุมนุมมากขึ้น (กรรณิกา รัตนะ, 2552, หน้า 125-161) ต่อเนื่องมาจนถึงการล้มรัฐบาลสมัครและรัฐบาลสมชาย เป็นต้น

พลังของการขับเคลื่อนวาทกรรมธรรมาธิปไตยซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในภาควิชาปฏิบัติของวาทกรรมดังกล่าว โดยไม่แตกต่างจากวาทกรรมชุดอื่นที่เป็นวาทกรรมกระแสหลักของสังคมไทย เช่น วาทกรรมกษัตริย์นักประชาธิปไตย โดยที่บทบาทกลุ่มทางการเมืองที่มีส่วนในการสนับสนุนวาทกรรมกษัตริย์

นักประชาธิปไตย สามารถแบ่งออกเป็นสามกลุ่มเพื่อให้เห็นถึงวิวัฒนาการของกระบวนการสร้างวาทกรรมกษัตริย์นักประชาธิปไตย จนกระทั่งได้รับการเชิดชูให้เป็นวาทกรรมหลักของสังคม คือ 1) บทบาทของกลุ่มอนุรักษนิยม - กษัตริย์นิยม พ.ศ. 2490-2500 2) บทบาทของสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2550-2506 และ 3) บทบาทของขบวนการนิสิตนักศึกษา (วิภาดา ตาลอำไพ, 2551, หน้า 54-59) พ.ศ. 2510-2516 และดูเหมือนว่าภาคปฏิบัติของวาทกรรมธรรมาธิปไตยเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกันกับวาทกรรมที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น ถึงแม้ว่าความพยายามนำเสนอหลักธรรมาธิปไตยให้ประชาธิปไตยมีคุณภาพขึ้นกว่าเดิมหรืออาจสร้างสังคมที่มีความยุติธรรมทางสังคมให้เกิดขึ้น แต่อาจถือได้ว่าเป็นสังคมในอุดมคติ เนื่องจากแนวคิดธรรมาธิปไตยมีความเป็นไปได้ยากมากในการทำให้คนทุกคนเป็นคนดี มีธรรมมีเกณฑ์การตัดสินใจทั้งในส่วนของสังคมและการเมือง รวมไปถึงเรื่องปัจเจกบุคคลก็ตาม โดยดูเหมือนว่าเป็นการนำเอาเรื่องศีลธรรมมาอยู่ในระบอบการปกครอง และมีฐานคิดที่แตกต่างกันหลายประการกับแนวคิดเสรีประชาธิปไตย เช่น แนวคิดเสียงข้างมากหรือส่วนใหญ่ แนวคิดเสรีภาพ แนวคิดความเสมอภาคเท่าเทียมกัน การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นต้น

นอกจากนี้ การเผยแพร่แนวคิดธรรมาธิปไตยยังเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยผ่านทางสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันทางการเมือง สถาบันระบบราชการ เป็นต้น โดยเป็นส่วนสำคัญยิ่งต่อการเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตย รวมถึงเกณฑ์การตัดสินใจที่เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” ด้วย การพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยมีหลายด้าน เช่น ความร่วมมือกันทำงาน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองและส่วนรวม ความภูมิใจในสิ่งที่ทำซึ่งเป็นความดีทำให้ผู้อื่นมีความสุข รู้จักให้อภัยต่อกัน ไม่เห็นแก่ตัวโดยเห็นแก่ส่วนรวม มีความสามัคคีซึ่งทำให้เกิดภาพพจน์ที่ดีของหมู่คณะ มีเพื่อนดีและมีน้ำใจ มีโอกาสเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ร่วมมือกันทำงานโดยไม่ต้องมีผู้ควบคุมหรือบังคับ ได้ร่วมมือกันคิดและวางแผน การเตรียมงานหรือกิจกรรมของส่วนรวม มีความสุขในการทำงานกับเพื่อนและต้องการเป็นคนดี ชยันมีความรับผิดชอบ อดทน ทำงานรับใช้บ้านเมือง (พระมหาสำราญ บรรณามล, 2550, หน้า 78-79)

ในบริบทของประเทศไทยมีงานศึกษาจำนวนมากที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่เปลี่ยนไปจากเดิมของประชาชน เช่น มีข้อค้นพบว่าประชาชนมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกับการปกครองในระบบประชาธิปไตยโดยรวมอยู่ในระดับสูง วัฒนธรรมด้านการสร้างความรู้ในระดับสูง วัฒนธรรมด้านการรวมกลุ่มทางสังคมอยู่ในระดับสูง และวัฒนธรรมด้านการตรวจสอบอยู่ในระดับสูง วัฒนธรรมด้านการจัดการอยู่ในระดับปานกลาง จากข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวสามารถนำไปใช้พัฒนาแนวทางในการเสริมสร้างความรู้ และการเปิดโอกาสให้ผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองด้านต่างๆ ให้มากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการจัดการ เพราะจะทำให้ผู้นำท้องถิ่น มีความเข้าใจและทราบว่าตนเองจะต้องมีบทบาทอย่างไร ในสังคมซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองไทยในอนาคต วัฒนธรรมประชาธิปไตยทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่น (ณัฐพงษ์ ไบยา, 2550)

กล่าวโดยสรุป ธรรมาธิปไตยเป็นหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบอบการปกครองนั้น ถือได้ว่าเป็นวาทกรรมที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคม โดยเป็นเนื้อในหรือเป็นคุณภาพ และจะพัฒนาประชาธิปไตยให้มีคุณภาพ ซึ่งเป็นส่วนเสริมให้เกิดประชาธิปไตยที่ทำให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ถึงแม้ว่าอาจถูกโต้แย้งได้ง่ายว่ามีความคลุมเครือ ไม่ชัดเจน และเป็นการนำศีลธรรมมาโยงเกี่ยวกับระบอบการปกครอง และเป็นสิ่งที่เป็นามธรรมสูง เป็นอุดมคติ รวมถึงสุ่มเสี่ยงต่อการเข้าใจผิดว่าเป็นอีกระบบการปกครองหนึ่ง ที่ดีกว่าระบอบประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเป็นการไม่เคารพต่อเสียงส่วนใหญ่ของประชาชนที่ควรจะมีคามเท่าเทียมกันในทุกแง่มุม นอกจากนี้ ยังอาจตีความได้อีกว่าเป็นการส่งเสริมแนวคิดที่ว่า “บุคคลเกิดมาไม่เท่าเทียมกัน มีศักยภาพในการเข้าถึงความรู้ความดีแตกต่างกัน”

ธรรมาธิปไตยกับการเมืองไทย

ปรัชญาการปกครองของนักปรัชญาตะวันตกให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องปรัชญาการปกครองเป็นหลักสำคัญ เช่น หลักการปกครองและเป็นผู้ปกครอง

อาริสโตเติลกล่าวว่า การปกครองเน้นที่ความสงบสุขของประชาชนเป็นหลัก รูปแบบการปกครองแต่ละรูปแบบนั้น ไม่มีความเท่าเทียมกันเพราะการบริหารของผู้ปกครองว่าจะปรับใช้รูปแบบใดเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนมาเคียวเวลลีกล่าวว่า ผู้ปกครองมีความสำคัญในการปกครอง ขึ้นอยู่กับผู้ปกครองและผู้ที่ปกครอง จะจัดการปกครองให้ดีแค่ไหนเพียงไร และรูปแบบการปกครองตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เน้นธรรมชาติของมนุษย์เป็นสำคัญ (พระมหาอุบล จรธมฺโม (ดวงเนตร), 2551, หน้า 184-195) การยอมรับถึงความแตกต่างของความคิดเห็นถือเป็นหลักการสำคัญของการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (Democratic Political Culture) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความคิดและความเชื่อที่แตกต่างระหว่างคนส่วนใหญ่กับคนส่วนน้อยมิใช่ประเด็นที่เป็นปัญหา หากแต่เป็นการนำไปสู่การสร้างสรรค์ทางสังคมการเมือง ขณะเดียวกันการยอมรับมติเสียงข้างมากก็ถือเป็นการมองหาทางออกร่วมกันของคนส่วนใหญ่ที่มีความเห็นพ้องต้องกัน หมายถึงการแสวงหาผลการตัดสินใจร่วมกันของคนหมู่มาก ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงปัญหาสำคัญของการบริหารการเมืองไทยในยุคปัจจุบันทำให้ต้องมองย้อนกลับว่า การเมืองไทยในยุคนี้อยู่ในเส้นครวลงของหลักการข้างต้นของประชาธิปไตยจริงหรือไม่ (ชาญชัย จิตรเหล่าอาพร, 2554, หน้า 33) สังคมประชาธิปไตยเป็นสังคมพหุที่มีกลุ่มอยู่หลากหลายกลุ่ม ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนที่ตัวว่ามีความเป็นประชาธิปไตยกลุ่มที่เชิดชูแนวคิดธรรมาธิปไตยกลุ่มสำคัญที่สามารถยกตัวอย่างได้ในที่นี้ คือ กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย

บทบาททางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยจัดเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยที่จัดอยู่ในกรอบแนวคิด ซึ่งมีการเคลื่อนไหวเรียกร้องโดยตรง ไม่ผ่านการเมืองระบบตัวแทนไม่ได้ เรียกร้องเกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม และมีได้ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐใช้รูปแบบของวัฒนธรรมทางการเมืองที่ปฏิเสธความรุนแรง ชื่อเรียกร้องจะเน้นไปที่การสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักการเมืองให้หยุดการฉ้อฉล โกงกิน คอร์รัปชั่น ให้สร้างความโปร่งใสเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง บทบาททางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเป็นกระบวนการเรียนรู้ของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย

ของสังคมไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับผู้ที่ศึกษาและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อไป (กรรณิกา รัตนะ, 2552, หน้า 125-161)

วาทกรรมหลักที่กลุ่มนี้พยายามเสนอสอดคล้องกับวาทกรรมกษัตริย์นักประชาธิปไตยที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย ในปัจจุบันได้มีคำอธิบายว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ที่ทรงเตรียมการในการนำเอาระบอบประชาธิปไตยมาสู่สังคมไทยนั้น เป็นผลมาจากกระบวนการสร้างชิ้น ของกลุ่มการเมืองต่างๆ ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2490 - 2520 โดยกลุ่มการเมืองกลุ่มต่างๆ ดังกล่าวนั้นมีทั้งกลุ่มอนุรักษนิยม กลุ่มกองทัพที่นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขบวนการนักศึกษา ปัญญาชน โดยผลของการสร้างวาทกรรมดังกล่าว เห็นได้จากการเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมของพระบรมราชานุสาวรีย์ของรัชกาลที่ 7 การสถาปนามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช การจัดตั้งสถาบันพระปกเกล้า กระบวนการสร้างวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตยของกลุ่มทางการเมืองกลุ่มต่างๆ ในสังคมตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2490 - 2520 ล้วนแต่มีผลต่อกำวาทกรรมดังกล่าวนี้ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทย จนกระทั่งกลายเป็นวาทกรรมกระแสหลักของสังคมไทยว่ารัชกาลที่ 7 ทรงดำรงสถานะเป็น “พระบิดา” ผู้ให้กำเนิดระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากผลประการหนึ่งของ วาทกรรมดังกล่าวที่แสดงผ่านพระบรมราชานุสาวรีย์ของพระองค์ที่ประดิษฐานหน้ารัฐสภา (วิภาดา ตาลอำไพ, 2551, หน้า 54-59) ถือเป็นกาได้รับชัยชนะในเชิงสัญลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุดประการหนึ่งของฝ่ายอนุรักษนิยม การนำเสนอ วาทกรรมธรรมาธิปไตยมีกระบวนการยึดโยงซึ่งพิจารณาแล้วไม่แตกต่างกัน ประชาธิปไตยไม่ได้เป็นแต่เพียงการเลือกตั้งเท่านั้นที่สะท้อนว่าเป็นสังคมประชาธิปไตยแต่สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าสังคมเป็นประชาธิปไตย คือ วิถีวัฒนธรรมประชาธิปไตยของประชาชน การจะสร้างระบอบประชาธิปไตยที่มีคุณภาพตามแนวคิดธรรมาธิปไตยจำเป็นต้องสร้างวัฒนธรรมของทุกภาคส่วนในสังคม มีข้อสังเกตจากงานวิจัยบางส่วนที่สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงบางประการ อันเป็นแรงผลักดันให้วาทกรรมธรรมาธิปไตยมีบทบาทครอบงำในสังคมไทย

ข้าราชการเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการประชาธิปไตยอย่างมาก เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนมาก มีงานศึกษาที่

พบว่า ระดับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของข้าราชการอยู่ในระดับสูงถือว่าเป็นระดับวัฒนธรรมทางการเมืองที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการและสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของข้าราชการอื่นๆ ต่อไป (ทรงกต พิลาชัย, 2552, หน้า 51-54)

ส่วนระดับความเป็นพลเมืองของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง การเปรียบเทียบระดับความเป็นพลเมือง ระดับความเป็นพลเมืองของประชาชนที่มีพื้นที่อยู่อาศัย อายุ รายได้ส่วนบุคคล รายได้ครอบครัว และระดับการศึกษา เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับความเป็นพลเมืองของประชาชน สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่มีความสำคัญต่อการรับรู้และตระหนักในสิทธิหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง 3 อันดับแรก ได้แก่ ความเบื่อหน่ายต่อสถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน การขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจนจากสื่อหรือหน่วยงานของรัฐ และการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญที่ถูกต้อง (ลัดดาวรรณ สุขใหญ่, 2551, หน้า 135-144)

ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มีรายได้ที่ไม่เพียงพอกับรายจ่าย การศึกษาต่ำ มีหนี้สินและไม่มีเงินออม และส่วนใหญ่ยังขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองในกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ เช่นเดียวกับบริบทความยากจนและประชาธิปไตยของประเทศในด้านความสัมพันธ์ของระดับความยากจนและความรู้ความเข้าใจในการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย ความรู้ความเข้าใจในการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยไม่มีความแตกต่างกันตามระดับความยากจนของประชาชน ส่วนความสัมพันธ์ของระดับความยากจนและระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาชนที่อยู่ในกลุ่มยากจนขั้นแค้น (Extreme Poverty) และกลุ่มที่ยากจนโดยรวม (Overall Poverty) มีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับที่ต่ำกว่าประชาชนที่อยู่ในกลุ่มเสียดังกล่าว อีกนัยหนึ่งคือระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองขึ้นอยู่กับระดับรายได้ (อาทิตยา จักรภูมิจันทร์, 2551, หน้า 53-59)

มีผลการวิจัยของพงศักดิ์ ทักษิณสุข ชี้ว่าประชาชนมีวิถีความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งจะเห็นได้จากการใช้หลักฉันทามติของเสียงส่วนมาก

เป็นหลักเกณฑ์สำคัญในการจัดการกับปัญหาที่มีความคิดเห็นค่อนข้างหลากหลาย ภายใต้การใช้ข้อมูลและความเป็นเหตุเป็นผล ประชาชนยังมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน รวมถึงการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการชุดต่างๆ และมีช่องทางให้ประชาชนในพื้นที่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ตั้งแต่การใช้สิทธิเลือกตั้งไปจนถึงการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ และการตรวจสอบควบคุมการทำงานของหน่วยงานรัฐ โดยมีวัฒนธรรมชุมชนและสังคมที่มีลักษณะเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ทำให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และพึ่งพาอาศัยกัน ส่งผลให้แม้ในบางกรณีที่เกิดการขัดแย้งทางความคิดเห็นขึ้นก็ไม่ได้ลุกลามเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงแต่อย่างใด (พงศศักดิ์ ทักษิณสุข, 2551, หน้า 47-55) ไม่เพียงนิยามความหมายที่ไม่ลงตัวในระดับโลก แม้ในสังคมไทยก็เช่นกัน ที่นิยามระบบระเบียบทางการเมืองการปกครองของตนว่า “ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข” เอาเข้าจริงนั้นก็สามารถอธิบายนิยามความหมายของระบอบการปกครองนี้ได้อย่างมากมาย การถกถามหานิยามความหมายของประชาธิปไตยและสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือ ประชาธิปไตยนั้น มีนิยามความหมายมาตรฐานพื้นฐานอยู่ที่การเป็น “ระบอบการปกครองที่ให้อำนาจสูงสุดกับประชาชน” กล่าวในอีกนัยหนึ่งคือ การทำความเข้าใจประชาธิปไตยนั้นคือการทำความเข้าใจการพูดถึง คิดถึง “ประชาชน” ของผู้มีอำนาจ (พิสิษฐกุล แก้วนาม, 2552, หน้า 90-93) ที่ผ่านมาในสังคมไทยกลุ่มการเคลื่อนไหวทางการเมืองหลากหลายกลุ่มได้นำแนวคิดธรรมาธิปไตยมาชูเป็นประเด็นการต่อสู้เพื่อนำสังคมไปสู่สังคมที่มีความเป็นธรรม มีประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทยซึ่งสอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในระดับโลกด้วย โดยประเด็นการเคลื่อนไหวก็มักเกี่ยวข้องกับหลากหลายประเด็น เช่น สิทธิ เสรีภาพ ประชาธิปไตย การไม่ใช้ความรุนแรง สิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม รวมถึงการศึกษาเพื่อสันติภาพ (โปรดดูใน Enzmann and Podana, 2010, pp. 183-189; Hao, 2010, pp. 302-318; Shen and Markey, 2010, pp. 207-208; Hunter, 2010, pp.195-199; Killias, Maljecvie and Lucia, 2010, pp.191-205; Pelikan, 2010, pp. 49-67; Shirk, 2010, pp. 167-174; Davis and Auchter, 2010, pp. 1-19; Chen and Wei, 2010, pp. 1-20; Davis, Weisburd and Hamilton, 2010, pp. 1-22; Maxwell, Davis and Taylor, 2010, pp. 1-23)

นอกจากนี้ ในส่วนของประเทศไทยการเคลื่อนไหวของบางกลุ่มผูกโยงกับวาทกรรมรัฐชุดต่างๆ เช่น วาทกรรมพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย วาทกรรมประชาธิปไตยแบบไทยๆ วาทกรรมธรรมาธิปไตย วาทกรรมเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น โดยแนวคิดธรรมาธิปไตยถูกผนวกกรวมเข้ากับแนวคิดชุดต่างๆ ของวาทกรรม สำหรับภาคปฏิบัติของวาทกรรมชุดเหล่านั้น ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าไม่ว่าแนวคิดใดๆ หรือวาทกรรมชุดต่างๆ สมควรอย่างยิ่งที่ต้องวิเคราะห์ศึกษาให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะผนวกกรวม ผสมผสานกันจนเกิดความคลุมเครือไม่ชัดเจนหรือนำวาทกรรมเหล่านี้ไปแสวงหาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มทางสังคมการเมือง โดยไม่ได้มุ่งไปที่ประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหลักนอกจากนี้การใช้คำว่า “ธรรมาธิปไตย” ในรูปของคำยังนำมาซึ่งความสับสนและความยากในการเข้าถึงหรือทำความเข้าใจของคนในวงกว้าง โดยอาจถูกมองได้ว่าเข้าข่ายเป็นอุปสรรคด้านภาษา หรือการใช้ภาษาในฐานะอำนาจอย่างหนึ่งที่จะปิดกั้นแนวคิดอื่นๆ ถึงแม้ว่าข้อเสนอว่าด้วยธรรมาธิปไตยเป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคม แต่ต้องสร้างความชัดเจนให้เกิดขึ้น หลีกเลี่ยงพูดถึงในมิติที่ปฏิบัติไม่ได้ และขัดต่อการปกครองในระบบอบประชาธิปไตย

ข้อสังเกตสำคัญบางประการ

ประเด็นที่ควรใส่ใจอย่างยิ่งยวดในการปกครองในระบบประชาธิปไตยของไทยมีหลายประเด็น เช่น การเลือกตั้งที่มีหลากหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้นว่าคุณสมบัติของผู้สมัคร พรรคการเมือง และหัวคะแนน มีข้อค้นพบว่าปัจจัยเพศ อาชีพ ภูมิเหตุสนใจของการไปเลือกตั้ง และการติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเลือกตั้งต่างกัน มีผลต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (โปรดดูใน เอกวิทย์ มณีธร, 2554, หน้า 269-302; พรรณชญา ศิริวรรณบุศย์, 2555, หน้า 109-132) ส่วนของผู้สมัครรับเลือกตั้งเองก็มีหลายประเด็นที่ต้องวิเคราะห์กันต่อไป เช่น โครงสร้างอำนาจที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งมักจะเป็นผู้นำบนพื้นฐานของระบบเครือญาติ และได้พัฒนาสู่โครงสร้างตามระบบอุปถัมภ์และโครงสร้าง

ชนชั้นนำ ดั่งมีนักวิชาการหลายท่านในปัจจุบันให้ความสนใจศึกษาไว้แล้วส่วนหนึ่ง (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2554, หน้า 53-74) แต่ก็ควรมีการศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไปอีก

ขณะที่ประเด็นว่าด้วยความเป็นประชาธิปไตยของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนมักจะสะท้อนได้จากรัฐธรรมนูญของประเทศนั้นอีกด้วย ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ ที่ปกครองในระบอบประชาธิปไตยทั่วโลกเพื่อทำให้ได้ข้อมูลสารสนเทศมาปรับใช้ในการปรับปรุงรัฐธรรมนูญของไทยให้มีความเป็นประชาธิปไตยตามแบบสากลที่เป็นที่ยอมรับของโลก ถึงแม้ว่าจะมีบางอย่างต้องเปลี่ยนแปลงที่ขัดกับระบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ ก็ต้องยอมเปลี่ยนแปลงต่อไป สำหรับในประเด็นที่คณะผู้เขียนกล่าวถึงนี้มีนักวิชาการได้พยายามศึกษาหลายท่านเช่นกัน (ณัชชา คุณาทัณฑ์, 2554, หน้า 87-109) แต่ก็มีหลายแง่มุมที่ต้องศึกษากันอีกมาก ประเทศไทยควรมุ่งพัฒนารัฐธรรมนูญของไทยตามแนวทาง “รัฐธรรมนูญนิยม” เพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น อีกทั้งต้องส่งเสริมให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในมวลหมู่ประชาชนในฐานะพลเมืองของสังคมการเมืองไทยในทุกกิจกรรมของสังคมการเมือง หรือแม้แต่สร้างกระบวนการเรียนรู้ในกระบวนการนโยบายสาธารณะของรัฐทุกนโยบาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องส่งเสริมและสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาดังกล่าวด้วย ดังมีการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยทางตรงผ่านนโยบายแห่งรัฐ (อรทัย เลียงจินดาถาวร, 2553, หน้า 95-126) ซึ่งเป็นนโยบายที่เสนอโดยพรรคการเมืองและมีการนำไปสู่การปฏิบัติเมื่อได้จัดตั้งรัฐบาล

ตัวแสดงที่มีบทบาทเชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับรัฐบาลอย่างพรรคการเมืองของไทยก็ต้องมีการปรับปรุงพัฒนาสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองให้ได้เพื่อจะส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบสากลที่ยึดโยงอยู่กับประชาชน ถึงแม้ว่าพรรคการเมืองไทยจะมีการพัฒนาน้อยมาก มีปัญหาต่างๆ มากมาย ในทุกกระบวนการวงรอบชีวิตของพรรคการเมือง นับตั้งแต่ก่อตั้งพรรคการเมือง ไปจนถึงการเลิกหรือยุบพรรคการเมือง การกระตุ้นประชาชนให้มาสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองและร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างสร้างสรรค์ ควรมีการเปิดรับสมัครสมาชิกพรรคการเมืองให้มีจำนวน

มากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งในประเทศไทยมีพรรคการเมืองจำนวนน้อยมากที่มีสมาชิกพรรคการเมืองจำนวนมาก แม้แต่พรรคเพื่อไทยในบทบาทของพรรครัฐบาลยังมีสมาชิกพรรคการเมืองน้อยกว่าพรรคประชาธิปัตย์ในบทบาทของฝ่ายค้านเสียอีก มีจำนวนต่างกันจำนวนมาก กล่าวคือ พรรคประชาธิปัตย์ให้ความสำคัญกับการเป็นสมาชิกของพรรคการเมืองมากกว่าพรรคเพื่อไทย ปัจจุบันมีสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์มีจำนวน 2,890,232 คน ขณะที่พรรคเพื่อไทยในฐานะพรรคยอดนิยมสูงสุด มีสมาชิกพรรค จำนวน 117,955 คน ส่วนพรรคการเมืองอีก 62 พรรค มีจำนวนสมาชิกไม่มากนัก ประชาชนที่สนับสนุนพรรคประชาธิปัตย์มีจำนวนมากที่สมัครเป็นสมาชิกพรรค โดยที่พรรคประชาธิปัตย์มีจำนวนสมาชิกมากกว่าพรรคเพื่อไทยถึง 24.50 เท่า อีกทั้งพรรคการเมืองต่างๆ ที่มีอยู่จำนวนมากนั้นยังไม่ใส่ใจที่จะจัดระบบสมาชิกและสร้างพรรคการเมืองให้เป็นของประชาชนอย่างแท้จริงอีกต่างหาก กอปรกับศาลรัฐธรรมนูญก็มุ่งมันเพ่งเล็งที่จะยุบพรรคการเมืองของประชาชนอยู่ตลอดเวลาด้วย ปัญหาที่ยิ่งทวีถาโถมทำให้การเมืองแบบประชาธิปัตย์แบบไทยๆ ล้าสุดพรรคประชาธิปัตย์ยังบอยคอตต์การเลือกตั้งยิ่งทำให้ปัญหาการเมืองในระบบประชาธิปัตย์แบบไทยๆ มีปัญหาจำเป็นต้องหันไปสู่อะกาศของการปกครองในระบบประชาธิปัตย์ให้มากขึ้นกว่าเดิม (ไพโรวัลย์ เคนพรม, 2557, หน้า 1-22)

อย่างไรก็ตาม การที่จะสร้างสังคมที่พลเมืองมีคุณภาพการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่องโดยเป็นหน้าที่ของทุกสถาบันทางสังคมการเมืองที่ต้องร่วมตระหนักและรับผิดชอบร่วมกันในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จำเป็นในการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในการส่งเสริมคุณภาพของประชากรหรือสมาชิกของสังคมมีมากขึ้นเรื่อยๆ เริ่มตั้งแต่ในสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา องค์การต่างๆ และทุกส่วนของสังคม เช่น การสร้างวัฒนธรรมการบริหารคนเก่ง เพื่อให้ก้าวทันกับบริบทของสังคมเศรษฐกิจโลกที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรง ปัจจุบันการให้ความสำคัญในการพัฒนาและการบริหารคนเก่ง จัดเป็นแนวทางหลักในการบริหารทรัพยากรภายในองค์กรเพื่อขับเคลื่อนเป้าหมายให้ประสบความสำเร็จและมีความได้เปรียบเหนือคู่แข่ง การรักษาคนเก่งให้อยู่กับองค์กรจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง (สุพจน์ บุญวิเศษ, 2555, หน้า 127-140) การไม่

รังเกียจหรืออิจฉาคนที่เด่นดังหรือเก่งกว่าตนเอง ควรจะส่งเสริมให้ทุกคนได้มีโอกาสในการแสดงศักยภาพของตนเองให้เต็มที่ การรื้อถอนวาทกรรมที่สะท้อนผ่านสภาวะจิตไทยที่ว่า “จงทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย” ทุกองค์การและสังคมต้องการทั้งคนเก่งและคนดี แต่ไม่ควรจะเน้นไปในวิถีใดวิถีหนึ่ง การมีทรัพยากรที่เป็นคนเก่งย่อมเป็นโอกาสในการพัฒนาองค์การและสังคม ผู้บริหารและผู้เกี่ยวข้องต้องเลือกที่จะ “บริหารคนเก่ง” ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สิ่งเหล่านี้ย่อมจะส่งเสริมให้มีพลเมืองที่มีคุณภาพอันเอื้ออำนวยต่อความยั่งยืนสถาพรของระบอบประชาธิปไตย รวมถึงหากเราสามารถผนวกรวมแนวคิดที่ว่าด้วย “ธรรมาธิปไตย” มาใช้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ย่อมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมความก้าวหน้าของระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย

บทสรุป

ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้วาทกรรมธรรมาธิปไตยอันเป็น “เกณฑ์ในการตัดสินใจ” ของปัจเจกบุคคลโดยยึดถือธรรมเป็นหลักซึ่งไม่ได้เป็นระบอบการปกครอง ธรรมาธิปไตยมีส่วนเสริมให้ระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่างเป็นธรรม และธรรมาธิปไตยมีฐานคิดมาจากหลักคำสอนในศาสนาพุทธ มีความต้องการให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม สังคม และการเมืองไทย โดยมีนัยของการปฏิเสธแนวคิดประชาธิปไตยแบบตะวันตกที่ถูกมองว่าเป็นระบอบประชาธิปไตยที่ไม่เป็นธรรม และไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม สังคม และการเมืองไทย โดยผู้นำเสนอแนวคิดนี้มีความมุ่งหวังจะให้ธรรมาธิปไตยเป็นส่วนสำคัญในระบอบประชาธิปไตยในทุกกิจกรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เมื่อแนวคิดนี้ถูกนำเสนอสู่สังคม มีการตีความธรรมาธิปไตยไปหลากหลายแนวทาง ยังไม่เป็นเอกภาพในทิศทางเดียวกัน วาทกรรมธรรมาธิปไตยสอดคล้องกับกระแสการรังเกียจนักการเมืองและเชิดชวยาดกับการเลือกตั้ง ส่งผลให้ประชาชนจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะชนชั้นนำไทยถึงกับไม่ยอมรับผลการเลือกตั้งและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่า การปลุกกระแสธรรมาธิปไตย

ไม่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการเมืองไทย หากแต่ข้อเรียกร้องและข้อเสนอของชนกลุ่มนี้มีประโยชน์ให้ประชาชนหันมาพิจารณาเลือกตัวแทนในระบบประชาธิปไตยที่มีคุณภาพโดยใช้เกณฑ์การตัดสินใจธรรมาธิปไตย สุดท้ายก็จะส่งผลให้ประชาธิปไตยไทยก้าวหน้าต่อไป อันจะนำไปสู่การสามารถควบคุมนักการเมืองของประชาชนในผลบั้นปลาย

ข้อเสนอแนะ

คณะผู้เขียนมีข้อเสนอแนะบางประการเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเมืองไทยให้ก้าวหน้าไปอีกขั้น โดยมุ่งหมายให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนอย่างแท้จริงและมีความเป็นประชาธิปไตยตามวิถีเสรีประชาธิปไตย ดังนี้

1. ระดับปัจเจกบุคคล บุคคลควรอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบในการเลือกตัวแทนในทุกระดับของตน โดยใช้เกณฑ์ธรรมาธิปไตยเลือกโดยยึดหลักคุณธรรม พิจารณาใคร่ครวญให้ละเอียดรอบด้าน โดยไม่เลือกเพียงเพราะกระแสสังคมพาไป หรือเลือกเพราะได้รับสินจ้างหรือผลประโยชน์บางอย่างตอบแทนหากแต่เลือกเพราะบุคคลนั้นเป็นคนที่มีความเหมาะสมที่จะไปทำหน้าที่แทนตน ตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
2. ระดับสถาบันทางสังคม สถาบันทางสังคมทั้งหลายควรทำหน้าที่ของตนในทางที่ส่งเสริมค่านิยมหลักของเสรีนิยมประชาธิปไตยให้มากกว่าเดิม ไม่ว่าจะเป็สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันทางการเมือง สถาบันการปกครอง เป็นต้น โดยที่ผ่านมาจะเห็นว่าการทำหน้าที่ของสถาบันทางสังคมไม่ได้รับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง หากแต่มุ่งรับใช้คนบางกลุ่มในสังคม โดยเฉพาะชนชั้นนำในสังคมไทย บางครั้งได้สร้างความชอบธรรมการดำรงอยู่ของอำนาจทางการเมืองของคนบางกลุ่ม ดังจะเห็นได้จากในยุคเผด็จการทหารในประเทศไทย หากสิ่งใดที่ไม่เหมาะสมหรือขัดขวางวิถีประชาธิปไตยควรลดอุปสรรคนั้นลงให้รวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมของคนไทยบางอย่างเป็นอุปสรรค เช่น ค่านิยมเดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด ค่านิยมกินตามน้ำ ค่านิยมฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ ค่านิยมเคารพนับถือคนมีเงิน เป็นต้น

3. ระดับประเทศ ควรมีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประชาธิปไตยตามแนวเสรีนิยม โดยกำหนดเป็นแผนแม่บทและโครงการต่างๆ สนับสนุนอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและประชาชนที่มีความตื่นตัวอย่างมากภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 สืบเนื่องต่อมาจนปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2549 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน รัฐบาลควรมีความจริงจังในการสานต่องานการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีธรรม หรือเน้นการส่งเสริมการนำเกณฑ์การตัดสินใจไปปฏิบัติในทุกระดับอย่างกว้างขวางต่อไป

รายการอ้างอิง

- กรรณิกา รัตนะ. (2552). *กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย: กรณีศึกษาบทบาททางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์. (2554). *โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นระดับตำบลในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดปริมณฑลของกรุงเทพมหานคร*. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 3(1), 53-74.
- ชาญชัย จิตรเหล้าอาพร. (2554). *การเมืองไทยในยุคแตกแยก*. ใน *นวัตกรรมสังคม'54*, อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ณัชชา คุณาทัพพ์. (2554). *ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยมในรัฐธรรมนูญไทย - เกาหลี*. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 3(3), 87-109.
- ณัฐพงษ์ ไบยา. (2550). *วัฒนธรรมประชาธิปไตยทางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นอำเภอท่าวังมา จังหวัดน่าน*. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- ทรงกต พิลาชัย. (2552). *วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของข้าราชการเรือนจำ จังหวัดมหาสารคาม*. การศึกษาค้นคว้าอิสระรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พงศักดิ์ ทักษิณสุข. (2551). *วิถีความเป็นประชาธิปไตยของประชาชนตำบลท่าศาลา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พรพรรณญา ศิริวรรณบุศย์. (2555). *พฤติกรรมกาเลือกตั้งของผู้มีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานคร: ศึกษาเปรียบเทียบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร*. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 4(3), 109-132.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2549). *ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหา
ประชาธิปไตยไม่เจอ (จุดบรรจบ: รัฐศาสตร์กับนิติศาสตร์)* (พิมพ์ครั้งที่
2). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาสำราญ บรรณามล. (2550). *การพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยสำหรับ
นักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดไผ่ดำ อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.*
- พระมหาอุบล จรรย์โม (ดวงเนตร). (2551). *การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการ
ปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*
- พิสิษฐกุล แก้วนาม. (2552). *ประชาชนไทยไม่เหมือนกัน: ประชาธิปไตย และ
การแบ่งแยกการรับรู้. ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.*
- ไพบูลย์ไทยเมืองพล. (2551). *การพัฒนาการดำเนินงานสร้างเสริมประชาธิปไตย
นักเรียนโรงเรียนชุมชนหนองเม็ก อำเภอหนองสองห้อง สำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 3. การศึกษาค้นคว้าอิสระการศึกษ
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.*
- ไพโรวัลย์ เคนพรม. (2557). *การเป็นสมาชิกพรรคการเมืองและการลงคะแนนเสียง
ในประเทศไทย: ภาพสะท้อนจากการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2554. นิตยสาร
เทิร์นวิส, 1(3), 1-22.*
- _____. (2557ก). *ปัญหาพรรคการเมืองในประเทศไทย: ความท้าทายสู่ความ
เป็นสถาบันทางการเมือง. นิตยสารเทิร์นวิส, 1(4), 1-20.*
- ลัดดาวรรณ สุขใหญ่. (2551). *ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของ
ประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่: ศึกษาเปรียบเทียบประชาชนที่อาศัยอยู่
ในเขตอำเภอเมืองกับอำเภอดอยสะเก็ด. การค้นคว้าแบบอิสระรัฐศาสตร
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.*
- วิภาดา ตาลอำเภอ. (2551). *กระบวนการสร้างวาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตย.
การศึกษาค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.*

- สาวิตรี ก้อนอาทร. (2551). *วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองอุตรดิตถ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์*. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์.
- สุพจน์ บุญพิเศษ. (2555). การบริหารคนเก่งในทศวรรษหน้า. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 4(2), 127-140.
- อรทัย เลียงจินดาถาวร. (2553). กระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยทางตรงจากแนวนโยบายแห่งรัฐ: กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 2(3), 95-126.
- อาทิตยา จำรูญจันทร์. (2551). *ความยากจนกับการพัฒนาประชาธิปไตย: กรณีศึกษาตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอกวิทย์ มณีธร. (2554). ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดชลบุรี. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 3(2), 269-302.
- Chen, Ji-Kang & His-Sheng Wei. (2010). The Impact of School Violence on Self-Esteem and Depression Among Taiwanese Junior High School Students. *Springer Science and Business Media*, 12(2010), 1-20.
- Davis, R.C. & Bernard, A. (2010). National Institute of Justice Funding of Experimental Studies of Violence Against Women: A Critical Look at Implementation Issues and Policy Implications. *Springer Science and Business Media*, 12(2010), 1-19.
- Davis, R.C., Weisburd, D. & Edwin E.H. (2010). Preventing Repeat Incidents of Family Violence: a Randomized Field Test of a Second Responder Program. *Springer Science and Business Media*, 12(2010), 1-22.

- Enzmann, D. & Zuzana, P. (2010). Official Crime Statistics and Survey Data: Comparing Trends of Youth Violence between 2000 and 2006 in Cities of the Czech Republic, Germany, Poland, Russia, and Slovenia. *Springer Science and Business Media*, 16(2010), 183-189.
- Hao, J. (2010). Legal Countermeasures for Domestic Violence: From the Perspective of Family Law in China. *Higher Education Press and Springer - Verlag*, 12(2010), 302-318.
- Hunter, R. (2010). Michelle Madden Dempsey: Prosecuting Domestic Violence: A Philosophical Analysis. *Springer Science and Business Media*, 16(2010), 195-199.
- Killias, M., Maljecvie, A. & Sonia, L. (2010). Imported Violence? Juvenile Delinquency Among Balkan Youths in Switzerland and in Bosnia-Herzegovina. *Springer Science and Business Media*, 16(2010), 191-205.
- Maxwell, C.D. Davis, R.C. & Bruce G.T. (2010). The Impact of Length of Domestic Violence Treatment on the Patterns of Subsequent Intimate Partner Violence. *Springer Science and Business Media*, 10(2010), 1-23.
- Pelikan, C. (2010). On the Efficacy of Victim-Offender-Mediation in Cases of Partnership Violence in Austria, or: Men Don't Get Better, But Woman Get Stronger: Is it Still True? Outcomes of an Empirical Study. *Springer Science and Business Media*, 10(2010), 49-67.
- Shen, S. & Charlene, E.M. (2010). The Violence of Liberation: Gender and Tibetan Buddhist Revival in Post-Mao China. *Journal of Chinese Political Science/ Association of Chinese Political Studies*, 10(2010), 207-208.